

## להכריע עם משקפיים ציבוריות

הרב מנחם פרל

הדיונים ההלכתיים בסוגיות התחדשו בדורות האחרונים נותרים לא פעם ללא הכרעה ברורה, על הרב הפוסק לציבור לשקול גם שיקולים שמתייחסים ליכולת שלו ליישם את ההלכה, ולא להסתפק במבט צר על הטכניקה ההלכתית.

### א. פסיקה ציבורית ופסיקה פרטית

האם ההלכה היא חד משמעית, אובייקטיבית, או שמא כחומר ביד הרב היוצר, שיתאים אותה לשואל, למצבו ולמצב אליו מתייחסת השאלה?

אחרי מתן תורה, במרוצת השנים, התחדשו הלכות, בדרכים שונות. באמצעות המידות שהתורה נדרשת בהן, תקנות, גזרות או מנהגים שהתקבלו בכלל ישראל, והוסכמו ע"י ביה"ד הגדול. גם לאחר ביטול ביה"ד הגדול, וביטול מרכזי התורה בבבל ובארץ-ישראל, ופיזור ישראל בתפוצות, תופעת התרחבות התורה שבע"פ המשיכה, אך באופן מקומי. מכאן התקנות והמנהגים מחייבים רק את הקהל והעדה בהן נתקבלו. חולשה צבורית זו גרמה לפיצול דעות, שחלקן הגדול למדי, לא הוברר להלכה למעשה. (ע"פ הקדמת הרמב"ם ליד החזקה)

מצב זה יצר, מאגר הלכות חד משמעי, ולצדו הלכות רבות שהן נכונות חד משמעית לעדה מסוימת שקיבלה את אותו הקודקס עליה, אך לה בלבד. עם התפתחות ההשכלה והתעשייה, ושינויי התרבות שנלווה לתופעות אלו, השתנתה הטכנולוגיה בקצב שלא מאפשר ליהודי הממוצע, גם לא לרבנים, לעקוב אחר ההשלכות ההלכתיות של אלה באופן מלא ומשביע רצון. השינוי התרבותי השפיע גם על צורת השיח הבית מדרשי, כך שלרבים מאד יש דעה משלהם וישנו קושי רב להתכנס לכדי הלכה אחת מוסכמת, בתחומים רבים שהתחדשו.

### ב. שורת הדין והחמרה עצמית

משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן - רבו מחלוקת בישראל, ונעשית התורה כשתי תורות (סנהדרין פח, ב). ואף על פי כן, יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי א-להים חיים הן, אף שהלכה כבית הלל (עירובין יג, ב).

בנושאים שונים מצאנו, למרות הכרעת ההלכה שהיו שהחמירו על עצמם. רבן גמליאל, קרא בליל כלולותיו קריאת-שמע, אף שמעיקר הדין שהיה נהוג אז, היה פטור, אך אמר "איני שומע לכם לבטל ממני מלכות שמים אפילו שעה אחת." (משנה ברכות ב, ה) רבן גמליאל נהג חומרא בעצמו גם בדברים נוספים כבית שמאי (משנה ביצה ב, ו). דוגמה נוספת, את הציווי וְשָׁנְתָם לְבָנֶיךָ וְדַבַּרְתָּ בָם... וּבְשִׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ (דברים ו, ז), פירשו בית הלל ביחס לעיתוי קריאת שמע, אף על פי כן בחר רבי טרפון להטות עצמו בקריאת שמע של ערבית, כדברי בית שמאי (שפירשו את הפסוק ביחס למצב הגוף בזמן קריאת שמע). על מעשה זה גערו בו חכמים (משנה ברכות א, ג).

### ג. פסיקת הלכה מחמירה מחשש טעות

לא פחות מגברא רבה שראה צורך להחמיר על עצמו, יש מקום לציין גם מקרים הפוכים - החמרה על הציבור משורת הדין, מפאת חשש שעמי הארץ יטעו ויקלו במקום אסור.

דין 'מעשה שבת' מתייחס לגזירת חכמים ביחס להנאה ממה שנעשה תוך כדי חילול שבת. בענין זה נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה. לדעת רבי מאיר אין מקום לקנוס את מי שבישל בשוגג, לעומת רבי יהודה שסבר שאין לאכול את התבשיל עד מוצאי שבת. הגמרא מספרת "כי מורי להו רב לתלמידיה - מורי להו כר' מאיר, וכי דריש בפירקא - דריש כרבי יהודה משום עמי הארץ!", היינו מעיקר הדין הלכה כרבי

מאיר, אך לא כך לימד רב את הציבור הרחב, מחשש טעות עמי הארץ (חולין טו, א). (להלכה ראה שו"ע או"ח שיח, א ובנו"כ. אין להסיק ממאמר זה הלכה למעשה)

ביטוי נוסף מצאנו בחז"ל לתופעה דומה, והוא 'הלכה ואין מורין כן'. מספר רב נחמיה בריה דרב יוסף שראה את רבא שהעביר סכין על גבי סל ביו"ט, ושאלו האם מתכוון בכך הוא להעביר את השמנונית שע"ג הסכין או שמא לחדדה ביו"ט? השיב לו רבא: להעביר שמנוניתה. אלא שמתקש המספר שברור לו שרבא חידד בכוונה את הסכין, וכנראה סבר שזה מותר, אלא שזו 'הלכה ואין מורין כן' (ביצה כח, ב). מבאר שם רש"י: "מותר כל איש לעשות" אך "אין מורין לרבים כן, שלא יזלזלו אף בשאפשר לעשותו מבעוד יום, דכל הני דשריין - כגון שנתקלקלו ביום טוב, או שהיה אתמול טרוד".

זמן הנחת תפילין הוא בשעות היום בלבד. הניחם קודם שקיעת החמה, מותר להשאירם עליו בלילה, אך אין מורין כן (שו"ע ל, ב). מעיר על כך המשנ"ב (סק"ח) שאין לנהוג כך בצבור, משום שזה כהוראה לרבים, אלא רק בינו לבין עצמו. האיסור נובע מהחשש שמא לכתחילה יניח תפילין בלילה ויפיח בהם.

#### ד. ההלכה מדויקת אליך

א"כ ראינו שישנם כללי הלכה מוסכמים, ורוב רובו של עולם ההלכה קבוע ומוסכם מזה דורות ונתקבל בכלל ישראל. עם זאת, בסוגיות רבות, בעיקר באלה שהתחדשו בעת החדשה, התפצלו דעות הפוסקים ולא הוקבעה הלכה חד משמעית בשאלות רבות. מוסכם לחלוטין שסגירת מעגל חשמלי יזום, אסור בשבת. אך מה חומרת האיסור ומה הדין ביחס לשינוי עצמת הזרם במכוון וכד', בזה לא הוקבעה הלכה. מוסכם שאין להשתמש במים שהוחמו בשבת בבוילר חשמלי, אין מוסכם הדין ביחס לשימוש במים שהוחמו בשבת במערכת סולארית. מוסכם שגרמא מותרת, לכל הפחות במקום הפסד, אך אין מוסכם השימוש במכשירי גרמא לחולים ולבעלי צרכים מיוחדים. במקרים כאלה מגזרים שונים נוהגים שונה. כך ביחס להלכות נקודתיות וכך גם ביחס למבט הכולל על החיים, האם אנחנו רואים במדע ובטכנולוגיה כלי לעבודת ה' ולברכה בעולמו, או שמא ניסיון גובר של היצר.

יש אנשים הנוטים להרגיש צדיקים כאשר הם מחמירים, אך אין בכך כדי להעיד על דרכם בתהלוכות החיים, במידות ודרך ארץ. יש השמחים מאד להתאמץ, וריבוי האיסורים מיישר אותם בנתיבי עבודת ה' בשמחה, לא מכוון אותם. שמירת ההלכה לא באה על טבלה ריקה, אלא מכוונת את היהודי הבוגר, כשאופי חייו מוגדר, אך עם זאת, בר שינוי וצמיחה.

ההלכה היא לכל, והיא זהה לכל. היא נקבעת על פי אמות מידה וכללים מוסכמים למדי. אלא שבשוליים (והם לא כל כך צרים) ישנן סוגיות שלא הוכרעה בהן הלכה. בדרך כלל, לא מדובר על האסור והמותר, אלא על דרגת החומרה, תנאי האיסור וגבולותיו.

#### ה. אחריות ציבורית

ציבור הוא אורגניזם מורכב. מורכב ממדרגות שונות בעבודת ה', מורכב מאנשים בעלי צרכים ומוגבלויות שונות, ומורכב מאנשים בעלי השכלה שונה ויכולת שונה של עשיית הקשרים ולמידה ממקרה למשנהו. לא די להיות צודק ומקצועי במובן הצר של המילה, יש לגלות אחריות גם להשלכות הרוחביות, ולעתים ארוכות הטווח של מהלך כזה או אחר. בין בגזרה שאין הציבור יכול לעמוד בה ובין בקולא שאין בציבור יכול בה', כזו שתביא להתדרדרות במדרון החלקלק שמתאים ל - עמי בְּעֵצוֹ יִשְׁאָל ויִמְקֹל יִגִּיד לוֹ (הושע ד, יב) - כל המיקל לו מגיד לו (פסחים נב, ב).

מכון צומת משתמש בהגדרות ההלכתיות של גדולי פוסקי ההלכה בדורות האחרונים, אלה המכוונות כלפי כלל הציבור. אנחנו רואים במדע ובטכנולוגיה מתנה מאת הבורא, אך לא פחות מכך, רצוננו עז לשמור את יום השבת מכל עשיית מלאכה, לכבדו ולענגו אף מעבר ליכולת, 'לזו עלי בני ועדנו מעדני' (זמר לשבת ע"פ הגמ' ביצה טו, ב). בפסיקת הלכה לציבור, ננקטים צעדי זהירות רבים. פסיקת ההלכה הפרטית, היא אחריותו של כל יהודי במצבים משתנים, ותפקידו של הרב המקומי.

בבואנו להורות הלכה לציבור, שומא עלינו לקחת את כלל המרכיבים הנ"ל בחשבון, להתרומם ולהביט מתוך עיני העדה – "כי הסנהדרין והנביאים והחכמים הם עיני העדה" (רבנו בחיי ויקרא ד, יג).